

A felvilágosodás korának magyar irodalma

A Besenyei György Társasága
c. kötet értelmezése

Labádi Gergely
SZTE BTK Klasszikus Magyar Irodalom Tsz.
labadig@primus.arts.u-szeged.hu

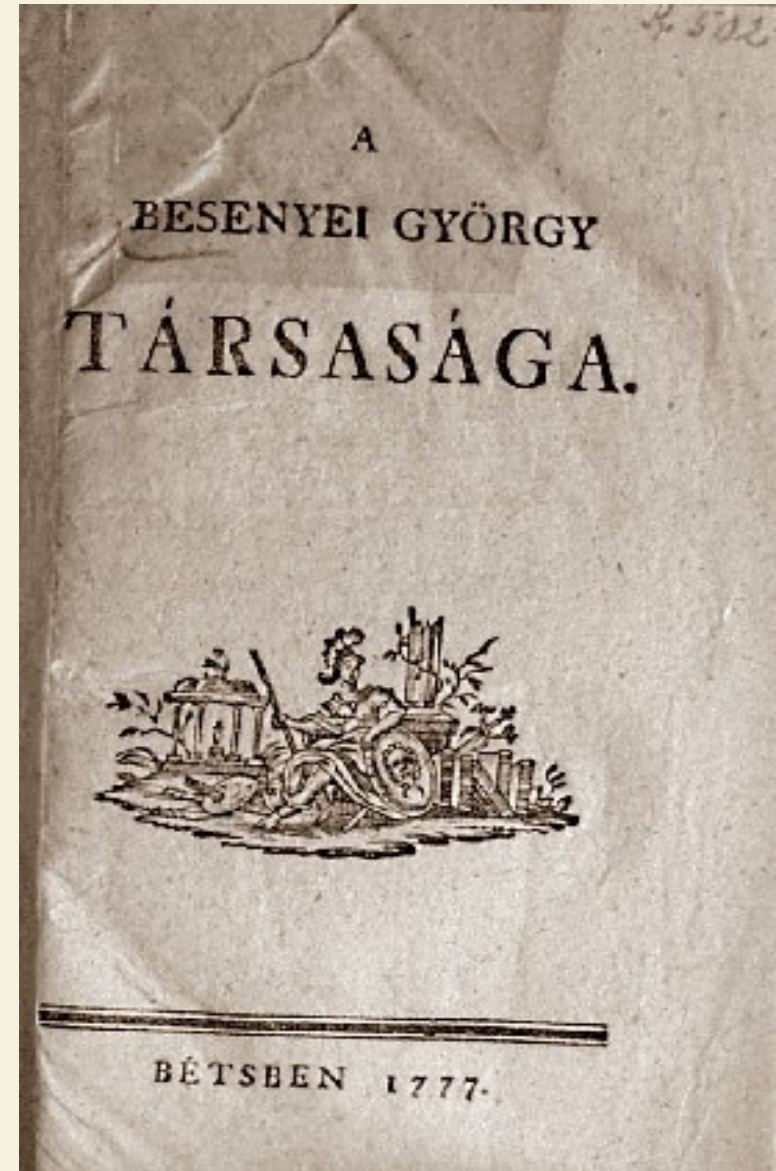
Szeged, 2007. március 6.

A Besenyei György Társasága

- Megjelenés:
Bécs, 1777.
(nyomda és kiadó nélkül)

Hozzáférés:

- SZTE EK RKT RA 226
- Somogyi Károly M. K. H.e. 138
- <http://www.kiad.hu> [Bibliotheca]

A kötet filológiai feltárása

– előzetes ismeretek –

- 1772. „nyomtatásdüh”

Hunyadi László Trágédiája, Eszterházi vigasságok, Az embernek próbája, Ágis tragédiája; 1779-ig 19 nyomtatásban megjelent munka

- reflexió a nyomtatásdühre

„Nékemis irdogál olykor Gyuri: most véle lévén a M. Ur jo móddal értésire adhattya miért üldöztetett annyira **Galileus midőn a föld mozdulását merte hirdetni**: ő az én intésimet vagy meg nem fontolja vagy pedig valami szegény irigység gyümölcsének lenni itélvén elfelejtkezik mely tővisses utan indult meg: a mi Londonba szabad nem szabad az Kecskeméten s még Bécsbe annális inkább nem.” (Kiem. L. G.) (Barcsay Ábrahám Orczy Lőrincnek, 1772. április 6.[Barcsay 2001: 47.]

- az eredeti versek publikálási gyakorlata 1777-ig monologikus, toldalék (HLT, EP), önálló (alkalmi, narratív [EV])

A kötet filológiai feltárása

– előzetes ismeretek –

- intézményi fordulat

intern írói csoportból országos mozgalom

- reflexió az intézményi fordulatra (utókor)

romantikus mítosz (BGy a „fáklya”)

„Als Dichter war er [Orczy] nur aus Bessenyei's Társaság bekannt [...]

Als Dichter trat er [Barcsay] zuerst 1777 in Bessenyei's Társaság auf, und erfreute sich bereits einer besondern Aufmerksamkeit des Publicums, als seine Poesien, meist Episteln, 1789 Révai sammelte, und [...] zu Pressburg herausgab.”

(Fenyéry, Toldy 1827–1828: I: 145, 155.)

A kötet filológiai feltárása

– szerkezet –

- **ABGYT és „Futó darabok”**

összetartozik: folyamatos oldalszámozás, tematikus kapcsolat, műfaji rokonság (kisebb didaktikus költemények: episztola [verslevél], futó darabok)

különbség: polilógus vs. monológ

- **a paratextuális elemek leszűkítése**

tartalomjegyzék, „impresszum” hiánya: a lineáris rend és a szerkesztő hatalmának növekedése

- **cím értelmezése**

társalgás vs. társaság (BGy jelentősége; Hazafiúi Magyar Társaság és Jámbor szándék, mint epitextus)

A kötet filológiai feltárása

– szerkezet –

- az első rész sajátosságai

levél (levélszituáció, dátum – referencialitás [1771–1777]), szerzők (Orczy Lőrinc, BGy, Barcsay Ábrahám, Szluha Demeter, [Báróczy Sándor] – BGy jelentősége, földrajzi, vallási, tsd-i heterogenitás)

- tartalmi elemek

„De ember magának mégis legfőbb titok” – a „mit cselekedjünk?” helyett a „kik vagyunk?": testi meghatározottságú az ember? (BGy jellegzetes témaválasztása)

A kötet filológiai feltárása

– értelmezés –

- a kötet az 1770-es évek eseményeiről

1. A kötet az 1770-es évek megváltozott irodalmi diskurzusának reprezentatív kiadványa. (heterogenitás, társas irodalom)

„Írígylem sorsát jó Barátimnak, mikor nállam nélkül öszve ütköztvén történetbül oly helyre vészik magokat, hol a' világi Ethikának szorossabb réguláit mellöztvén, egyedül a' szivnek édes vágyódásának által adják magokat, s' azt a' kiirhatatlan edességet hörpölik, melly a' tiszta barátságnek gyökeréből folydogál. Onnan tudom nem messze vagynak a' gyönyörűségnek Isteni, kik nagy meg-elégedéssel nézik, hogy van még a' halandók között sziv, ki társában az eredetinek képit szereti, betsüli, s' tiszteli.”

2. E diskurzust műfajilag és tematikailag heterogén szövegek alkotják, melyek médiuma a magánlevelezés.

3. E diskurzus fölött nincs olyan integratív pont, amelyből be lehetne látni a résztvevők polilógusát.

A kötet filológiai feltárása

– értelmezés –

- a kötetnek ezen eseményekhez való viszonyáról
 4. A kiadványból, bár a szerkesztő egyidejűleg működtet narratív és dialogikus szövegszervező eljárásokat, nem ismerhető meg a társaság egésze és teljes története.
 5. Bessenyei a választott retrospektív nézőpontból egyszerre szerzője, szerkesztője és narrátora és hőse e kiadványnak, és így e diskurzusnak is.
 6. Bessenyei a kiadvánnyal nem az egyes műveket, hanem magát a diskurzust emelte irodalmi rangra.
- a referencialitáspaktum problémái

anomáliák (dátum, szöveg): tisztázandó: mennyiben határozza meg az 1770-es évekről rendelkezésre álló tudást, és mennyiben Bessenyeinek ebben betöltött szerepét: vakfolt

A kötet kortárs értelmezése

– Ányos Pál –

- Ányos Pál Kreskay Imrének, 1778. júl. 12. Buda (Esztergári kódex)
- „Ezen levelet írja a’ Poeta Kreskainak, midőn el küldötte néki *Bessenyei Társosságát*. Melly könyvetskének olvasásától függ az egész levélnek értelme.”

•Bevezetés

Barátom! Nem birok fel hevült szivemmel
Dagálos habokat képzelek kedvemmel
A’ Magyar Iroknak gyullaszt sőrésége
Kik tollával ujjul nyelvünk ekessége
Hidd el alig hittem szikrázo szememnek
Midőn fényét láttam született nyelvemnek!
Hogy magyarol olvas! – Idegennek véltem,
Még végre eszemtől bizonságot kértem.

- magyarnyelvűség, magyar írók reprezentációja (ugyanígy Kreskay Szluhának)

A kötet kortárs értelmezése

– Ányos Pál –

- Aggott Orczit látom mint a' sast ifjadni
Sebes szárnyaitól felhőket hasadni,
'S ha alább ereszti lebegő szárnyait,
Szabadon szaggatni Hibla virágjait,
Kapitány Bartsai futva megy Tarnára,
Hogy vegye Ankhisest pántzélos vállara,
Bár tudos kintsét-is tenné tarsolába,
'S ne hadná enyészni Ilion hamvába!
Szerentsés Jövendő! tudom fel találod,
Midőn Troja helyét ekeddel sétálsz!
Nem szükség hogy többet szollak Bartsairól;
Élő szemem vádot ad indulatirol
Elég, hogy éltemnek leg diszesebb Kintse,
Hogy szívünket köti Barátság bilintse.
Továb Bessenyei lantján tsudálkozom
'S vers-szerző lelkének szivemmel áldozom
Kérkedhetik Tisza ilyen szülőtyével, [...]

A kötet filológiai feltárása

– újraértelmezés: irodalmi program [részletek] –

„Még fen-tartom reménységemet, hogy a' jelen-való idő is honnan-onnan egy Gyöngyösit előlvet, ki a' hazánk nyelvít szeretőknek Parnassus hegyére utat mutat.”

„Mond-meg az írónak, hogy ha érdemeivel Hazája Magyarainak ki-nyomtatott munkáiban nem szolgál, s' ekként a' Párnássus alatt annak szüzeinek nem áldoz tehát ki töröljük nevét a' jó polgárok és Poéták Társaságából.”

„Had' hallyák Sajnának tudós Nemzetei, / Minket is szivelnek Párnássus Szüzei. / Had' lássák, hogy nem tsak habos Rubikonnál / Van olly boldog öreg, ki volt Hélikonnál. / Innét Gömör felé Murányba repülvén / S' Gyöngyösi lelkével titkon egyesülvén, / Mennyünk Tarna fele Orczy kunyhójába, / Gyönyörü Nimfáknak múlató Házába; / Emellyük vállunkra Grátziák gazdáját, / Vigyük, mint Aeneas atyját s' fiatskáját; / Emellyük fel-ötet Magyarok láttára, / Hogy figyelmezzenek menyei szavára; / Mint mikor rég Délos szentelt Templomába / Isten fújt szozatot Sibilla szájába, / Vagy aggott Sofokles koporsó széllyéről / Sirva irt Nemzete feslett erkölséről; / Had' lássák leg-aláb' vétkes unokáink / Mire tzeloztanak mostani munkáink.”

Felhasznált irodalom

- Hász-Fehér Katalin: A szerző és a szerkesztő Bessenyei (Az első magyar irodalmi antológia narratívái), in „*Et in Arcadia ego*” *A klasszikus magyar irodalmi örökség feltárása és értelmezése*, Debreczeni Attila, Gönczy Monika, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen 2005.
- Labádi Gergely: A' Besenyei György Társasága és az 1770-es évek irodalma, in „*Et in Arcadia ego*”. *A klasszikus magyar irodalmi örökség feltárása és értelmezése*, szerk. Debreczeni Attila, Gönczy Monika, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen 2005: 319–332.
- Mezei Márta: A költő Bessenyei, in *A szétszórt rendszer. Tanulmányok Bessenyei György életművéről*, szerk. Csorba Sándor, Margócsy Klára, Bessenyei György Kiadó, Nyíregyháza, 1998: 124–130.
- Onder Csaba: A Bessenyei György Társasága mint elbeszélés, in *A szétszórt rendszer. Tanulmányok Bessenyei György életművéről*, szerk. Csorba Sándor, Margócsy Klára, Bessenyei György Kiadó, Nyíregyháza, 1998: 202–208., vagy: Onder Csaba: *A klasszika virágai*, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2003: 167–178.